

Bosna i Hercegovina u izdanjima TIM-a

BOŽO GOLUŽA, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini 1918.-1941.*, Teološki institut Mostar, 1995, str. 336.

Ono je sovjetski državnik Josif Vissarionovič Džugašvili zloglasniji pod nadimkom Staljin za vrijeme Drugoga svjetskog rata upitao Amerikanca Franklina Roosevelta i Britanca Winstona Churchilla, koji su mu bili predložili da bi bilo uputno čuti i Papino mišljenje u novom poretku svijeta, brkato odgovorio: "A koliko Papa ima divizija?" Ova su se druga dvojica zagledala i prešla na drugu temu, svjesni da taj silni nasilnik s istoka i s njima razgovara samo zato što imaju nešto divizija. Rimski Papa nema nijedne divizije, čak ni oveće satnije vojnika, tek nekih stotinjak švicarskih stražara - ne mirovnjaka nego mirničina - koji su zanimljiviji po svojoj šarenoj odori nego po svojoj šarolikoj ulozi. Ali Papa i s njim Katolička Crkva ima blizu milijardu Kristovih vjernika, od kojih se mogu ustrojiti brojne bojne i divizije: misionara, učenjaka, teologa, filozofa, stručnjaka na najrazličitijim područjima, vrhunskih mozgova i srdaca u službi čovječanstva, odnosno Kraljevstva Božjega na zemlji.

I naša partikularna Crkva u Bosni i Hercegovini djelić je te univerzalne i spasonosne Crkve. I naših pet visokih školskih ustanova na be-ha području: dvije teologije u Sarajevu i tri teološka instituta u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru, koji su do ovoga rata uspješno djelovali u spomenutim gradovima, zrne su te opće Crkve.

Teološki institut u Mostaru, koji radi u pravnom sklopu Vrhbosanske visoke teološke škole Sarajevo, osnovan 1987., pa odmah zabranjen, pa opet ubrzo proradio pod drugim imenom, te zbog rata 1991. opet zapriječen, ponovno je otvoren prošle 1994. godine i djeluje u prostorijama mostarskoga Sveučilišta. Broji do stotinu sudenata i 18 profesora i sa spomenute Teologije i sa spomenutog Sveučilišta. Prošle i ove godine oglasio se u javnosti sa svoja tri izdanja u nizanki *Acta et studia* (Isprave i prouke) kojima su auktori hercegovački svećenici: T. VUKŠIĆ, *Medusobni odnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*, povijesno-teološki prikaz; zatim priredivač A. LUBURIĆ, *Za pravedan mir*, Biskupski ordinarijat Mostar u ratnoj dramati 1990.-1994. i B. GOLUŽA, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini (1918.-1941.)*, Bosna i Hercegovina - zemlja katolika, pravoslavaca i muslimana. Prva je knjiga doktorska teza obranjena 1991. na Papinskom institutu za istočne studije, objavljena na talijanskom u nizu izdanja *Collectanea Croatica-Hieronymiana* Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu i prošle godine prevedena i objavljena na hrvatskom. Druga je nastala u vatri ovoga rata slaganjem 180-ak najvažnijih dokumenata ili akata u šest poglavlja u jednu cjelinu u obranu ljudskih, vjerskih i nacionalnih prava svakoga čovjeka i naroda. A treća je knjiga također doktorska disertacija pisana na hrvatskom i obranjena na talijanskom jeziku 1994. na spomenutom Papinskom institutu i, evo, nedavno objelodanjena u izdanju ovog Instituta.

Sve tri knjige govore o Bosni i Hercegovini. Prva obuhvaća njezin period od 25 godina prošloga na ovo stoljeće.

Druga odgovara suvremenom razdoblju od 5 godina ovoga ratnog pakla. Treća se proteže kroz 23 godine stare kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije. Ta *acta et studia* osvjetljaju spomenuta razdoblja religiozno, ekumenski - a i kako bi drukčije! - politički i društveno. To su dobrim dijelom radovi na temelju izvornih isprava ili čak prvi i izvorni dokumenti. A da se i ne govori da su to izvorni prikazi po svome formalnom objektu gledanja na stvarnost, po metodi izlaganja, po isticanju pojedinih vidova i po zaključcima koje donose. Knjige su doživjele više javnih osvrta, posebno radnja dr. Vukšića,¹ i zbornik koji je priredio mr. Luburić,² ovdje se usredotočujemo na Goluzinu knjigu.³

Povijesna radnja *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini 1918.-1941.* osim uvoda (9-21) i zaključka (287-292) ima četiri dijela.

U prvom se promatra religiozno-političko stanje u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća. S crkvene strane to je razdoblje nadbiskupovanja dr. Josipa Stadlera kada je nakon I. svjetskog rata nastala ujedinjena država/kraljevina triju južnoslovenskih naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, od 1929. nazvana Jugoslavijom.

U drugom dijelu obrađuje se život i djelovanje vjerskih zajednica u BiH: katolika, pravoslavaca, muslimana, židova i starokatolika. Najviše je stranica - kako i sam naslov nalaže - autor posvetio životu i djelovanju Katoličke Crkve obrađujući napose i iscrpno svaku pojedinu biskupiju: vrhbosansku nadbiskupiju te banjalučku u Bosni i mostarsko-duvanjsku i trebinjsku biskupiju u Hercegovini, kao i redovničke zajednice: ženske i muške, što

su se u ono vrijeme zatekle na području BiH.

U trećem dijelu svoje radnje dr. Goluzić govori o pojedinim djelatnostima Katoličke Crkve onog vremena: odgajno-obrazovno zalaganje Crkve, karitativna djelatnost, Katolička akcija, katolički tisak, ekumenska gibanja katolika i pravoslavaca i dijalog s muslimanima.

Četvrti dio svoje disertacije don Božo je naslovio: *Kraljevina Jugoslavija i njezin odnos prema Svetoj Stolici*. Ovdje su pregledno obrađene pripreme i potpisivanje čuvenog *konkordata* između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, kao i sve one velikosrpske i pravoslavne borbe i pritisci te konačan opoziv već potpisanog konkordata.

U zaključku autor kaže: *Na kraju, ne možemo se oteti dojmu da je upravo ovo povijesno razdoblje bilo presudno za određenje balkanske budućnosti. Stoga smatramo, da su nositelji vlasti u prvoj Jugoslaviji barem slutili što će izazvati njihovo batinjavanje i ubijanje naroda i njegovih poslanika, vjerojatno ne bi nikada započeli ono krvavo kolo. Strašne direktne posljedice krvavog režima Kraljevine Jugoslavije osjetio je cijeli Balkan u Drugom svjetskom ratu. Mi danas s uzdahom govorimo: E, da se završilo na tome! Jer današnji je rat, između ostaloga, žetva naivnosti, s jedne, i lukavstva s druge strane, pri ujedinjenju 1918. godine (291-292).* Kao dodatak ovoj radnji priložen je Sažetak na talijanskom i Pregled vlada u prvoj Jugoslaviji, njih 39 u 23 godine s točnim datumom njihova vladanja. Na kraju ove ozbiljne radnje navedena je i obilna literatura: neobjavljeni i objavljeni izvori te članci i knjige (302-326).

Tri su povijesna događaja uzdrmla temelje predratne jugoslavenske dr-

- 1 J. KRIŠTO, *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb), 3/1992., 289-300; I. MLIVONČIĆ, *Svako po svom zakonu*, u: *Slobodna Dalmacija*, 6. 2. 1995., 12-14; G. CAPRILE, *La Civiltà Cattolica*, 1. 5. 1995., 298-299. M. P., *Odnos katolika i pravoslavnih u BiH*, u: *Glas Koncila*, 23/1994., 7; I. ŠABIĆ, *Svako zlo ima početak i kulminaciju*, u: *Vjesnik*, 11. 6. 1994., 28; R. PERIĆ, *Čemu miuke ekumenske?*, u: *Diacovenia*, 1/1994., 334-337; Ž. KUSTIĆ, *Pregledna istina o katolicima i pravoslavicima u BiH*, u *GK*, 33/1997., 7.
- 2 I. M., *Za pravedan mir*, u *GK*, 16/1995., 9; I. UGRIN u rubrici *Nove knjige*, u: *Slobodna Dalmacija*, 16. 3. 1995., 12; I. ŠABIĆ, "Za pravedan mir", u: *Vjesnik*, 7. 4. 1995., 7; R. R., *Otvoriti državne arhive*, u: *Večernji list*, 7. 4. 1995., 6; "Za pravedan mir", u: *Crkva na Kamenu*, 5/1995., 7.
- 3 Kratko je predstavljena radnja: TAK, *Novi doktor crkvene povijesti*, u: *Crkva na Kamenu*, 1/1995., 16. i sama knjiga *Iz povijesti katolika u BiH*, u: *GK*, 39/1995., 7, oglasom mostarskoga KIUM-a.

žave s odrazom i na samu BiH, pa i na vjerske zajednice: prvo, atentat i ubojstvo hrvatskoga vođe Stjepana Radića u beogradskoj Skupštini 1928. godine; drugo, ubojstvo kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 6 godina kasnije, 1934. i, treće, konkordat između jugokraljevine i Svete Stolice koji je pripreman punih petnaest godina do 1937. kad je, iako u Vatikanu potpisan '35., definitivno otklonjen prije nego je trebao prispjeti na glasanje u Senat.

Državni elementi od samog ujedinjenja 1918. godine gledali su najprije mirnim putem preko jugoslavenstva integrirati Hrvatsku i Hrvate brišući im svaki identitet, subjektivitet i suverenitet. Sjećam se jedne krupne sitnice: u biblioteci Sv. Jeronima listao sam jedan rječnik, objavljen 1919., na kojem je stajalo na naslovnoj stranici: *jugoslovensko-italijanski rečnik*, odmah na unutrašnjem prvom listu nešto drukčije: *srpskohrvatsko-italijanski rečnik*, a na sljedećoj stranici sasvim otvoreno: *srpsko-italijanski rečnik*. Taj je nasilnički proces integracije, asimilacije, apsorpcije, odnosno zatiranja hrvatskog identiteta preko jezika trajao do praga ovoga devetoga desetljeća. Kad čovjeku iščupaš jezik, što ostaje od njega? Kad su ti politički i policijski elementi vidjeli da proces ne ide mirnim putem, udarili su atentatima, iskorjenjenjem političkih i znanstvenih lidera. Ali što ih više kosiš, sve to bolje rastu. No nazočna je, na žalost, i ona druga strana, revanšistička. Krv izaziva krv, rana ranu, glava glavu, bez obzira na stupanj civilizacije. Tako pade i kralj koji je bio zaveo diktaturu i oktroirao ustav računajući da slobodu brojnih naroda i vjera može držati u robijašnici pod policijskom palicom.

Usporedo s državnom politikom u korak je išla i ona crkvena pravoslavna ideja, koja se nije nimalo žacala uplesti u glasanje protiv konkordata i udariti na samu katoličku glavu. Konkretno ekumenizam ili razumijevanje između predstavnika katoličke i pravoslavne konfesije doživjelo je nevjeden slom i na beogradskoj ulici i u

Skupštini. Ništa se od toga nije zaboravilo ni na jednoj strani. Ušlo se u klauzuru Drugoga svjetskog rata. A tko je preživio, dopao je u jugokomunističku kaznionicu koja je jugoslavenstvom navijestila rat nacijama, a bezboštvom religijama. Nakon 45 godina svojevrzne diktature i tiranije nestalo je s povijesne pozornice i toga bratskojedininstvenog antihumanizma.

Čime se ova knjiga sama od sebe preporučuje? Prvo, autor pokazuje sposobnost sažimanja raznih vijesti, razgovora, građe, događaja, knjiga, strančarenja i sukoba. Međuraće Prvoga i Drugog svjetskog sraza predstavlja u nas vrlo burne godine u kojima su osobe i nehotice upale ili ubačene u vrtlog svakidašnjice bilo s religioznim ciljevima bilo s političkim interesima. U knjizi se svakom obrađivanom predstavniku daje dužna i nužna pozornost. Uokviruje ga se kronološki i njegovim poduzetim djelom, razgađajući što mu je za teksta, a što za bilježaka. I tko pogleda u popis imena i prezime naći će u prikazu ono što je najbitnije za njegovo razumijevanje.

Drugo, autor ima pregled osoba i događaja u svojoj skedi i glavi pa zato može dati pregledan prikaz i u knjizi. Na našem je prostoru religija i politika isprepletene do uzajamna pretapanja. Eto tako da crkvene osobe osnivaju političke stranke, a državna se politika - hvala ti, Bože - vazda miješala u crkvene stvari. I jedno i drugo na štetu i jedne i druge. Jedan je mudri kršćanski pisac izrekao ovakvo načelo: ako se crkvene osobe miješaju u politiku, pa ili nekad od toga Crkva imala koristi ili ne imala, uvijek ima štete! U neka doba u nas su bila takva politička i religiozna strančarenja, pa i u samim crkvenim redovima, da je 25. studenoga 1910. intervenirao sam papa Pio X. i obojemu kleru naložio *silentium!* Autor se ne boji povijesne istine na čijoj god strani bila.

Treće, od povjesničara se očekuje i traži da bude pripovjedač *sine ira et studio*, tj. bez strasti i pristranosti. I

čim čitatelj vidi piščevo *srdito nastojanje* da nešto dobije ili pobije, diže mu s knjige i oči i ruke. To ne znači da se ne smije nastojati pisati i zanimljivo i uživiljeno i temperamentno. Ali postulat je da bude istinito i pravedno, tj. objektivno. Naša je ovostoljetna povijest po školskim udžbenicima i pisana s nasiljem i po školama učena pod nasiljem. Ali istina je odveć velika i jaka a da ne bi pretegnula s kakvim se god piscima i lašcima uhvatila kuke. Dr. Goluža zna taj ciceronijanski princip i osobito je svjestan Isusova načela da će nas samo Istina osloboditi (Iv 8,32). I zato ga nastoji provoditi kroz sve stranice svoga studijskoga djela. I uspješno.

Četvrto, proučavajući ne tako davnu prošlost, koja ima bitan i kontinuiran utjecaj na sadašnjost, svaki je povjesničar u stalnoj pogibelji da donosi, makar i u bilješkama, suvremene aluzije, primjene i primjere. Pa da kaže: muslimani su bili takvi 1921., takvi su ti i 1991! Pravoslavci su bili 1945. takvi, takvi su ti, mili brate, i 1995. Itd. Ovdje se dr. Goluža izmaknuo takvim napastima. On se smireno ograničava na stručno proučavanje i bilježenje povijesnih zbivanja, a sam će čitatelj zaključiti da je 1878-a začela 1914-u, a ova rodila 1918-u, a ova začela 1941-u, a ova rodila 1945-u, a ova 1991-u. Tako su nam se te godine izrodile užasnim sukobima, ratovima, istrebljenjem pučanstva i paranjem zemlje. Pa, zapravo, ako je *historia magistra vitae*, ovakva knjiga i služi čitanju i učenju iz povijesti, ne samo u obrađenom vremenskom razmaku nego i gledajući na sve prethodno i na sve naknadno spomenutim godinama.

Peto, opsežna je literatura i bibliografija, upotrebljiv je na kraju sažetak radnje na talijanskom, korisno je kazalo osoba. Radnja je pisana po znanstvenim kriterijima, odoljela je svim napadima na samoj obrani i evo je pred nama na prouku i kritiku. Vjerujem da će ocjenitelji, bilo koje nacije i vjere, priznati autoru mirno izlaganje nemirnih vremena.

Što bi bilo još poželjno u ovkvoj radnji? Prvo, u pregledu naših katoličkih biskupija autor se ponegdje, i nehotice, povede za uobičajenim rječnikom i praksom u tretiranju Trebinjsko-mrkanske biskupije, iz koje i sam potječe. Pa će jednom reći Mostarsko-duvanjska biskupija, i u zagradi dodati i Trebinjska (s. 142) kao da se radi o nekom dodatnu tumačenju; drugi će put redovito i jasno naznačiti da je riječ o zasebnoj povijesnoj i sadašnjoj biskupiji koja se službeno zove Trebinjsko-mrkanska (144). Trebinje je po svemu biskupija već više od tisuću godina, najstarija biskupija koja je nastala nakon doseljenja Hrvata. Samo što s raznih razloga nema stalnoga mjesnog biskupa, nego njom upravlja mostarsko-duvanjski rezidencijalni biskup kao apostolski upravitelj, tj. u ime Svete Stolice.

Drugo, kao što je autor donio o katoličkim biskupijama u Bosni i Hercegovini kratke i jasne povijesne naznake, slično je mogao izložiti bitne podatke pojedinih pravoslavnih eparhija/biskupija na našem terenu: njihov osnutak, vladike itd. (vidi s. 111-112).

Treće, Zaključak od 6 stranica za knjigu od 336 stranica svakako je premalen, pogotovo što nema pojedinačnih zaključaka nakon svakog dijela. Mogao je biti barem kolik uvod, tj. dvostruko veći, i možda još veći.

Sve u svemu pred nama je vrijedan studijski povijesni rad koji ima i svoju ekumensku i dijalošku odliku. Rad u kojem se isprepliće prikaz dobra i zla, sebična i nesebična, gdje svaki čovjek i narod nastoji čvrstom nogom stati na ovo rastresito bosansko-hercegovačko tlo, svjestan da se samo s mukom može održati na balkanskim vjetrovima što zapuhuju sa sve četiri strane svijeta.

Ratko Perić